

אירועי קיץ 2014 ומה שבא בעקבותיהם סימנו קו שבר, ויש שיאמרו אף רעידת אדמה, בחברה בישראל. בחודש יוני נחטפו בגדה המערבית שלושה נערים יהודיים – גיל-עד שער, איל יפרח ונפתלי פרנקל, וכעבור שבועיים וחצי נמצאו גופותיהם. החטיפה והרצח הולידו גל של התלהמות וקריאות לנקמה ברשתות החברתיות, גל שהגיע לשיאו עם הרצחו של נער בן 16 מירושלים המזרחית, מוחמד אבו ח'דיר.

ההסלמה האחרונה בסכסוך הישראלי-פלסטיני מיד לאחר מכן – חודשיים של לחימה קשה בעזה והתקפות טילים על ישראל – גבתה מחיר כואב בגוף ובנפש. אזרחים משני הצדדים היו חשופים להפרה של זכותם לחיים ולשלמות הגוף ושל זכויותיהם על פי המשפט ההומניטרי הבינלאומי. ברצועת עזה עלה מניין ההרוגים לכדי למעלה מאלפיים נפש, ואלפים נפצעו. בישראל נהרגו שבעה אזרחים בהתקפות הטילים, ו-67 חיילים נהרגו במהלך הלחימה ברצועה.

גם לאחר תום הלחימה לא חזר השקט: נכון לכתיבת שורות אלה אירוע רודף אירוע בירושלים, והעיר רחוקה מרגיעה. המציאות החדשה שנוצרה בעיר המזרחית מתאפיינת באלומות ובהתנגשויות בין המשטרה לתושבים על בסיס יום-יומי כמעט, ובהפרעה גדולה לשגרת החיים של התושבים, גם אלה שאינם מעורבים בהפרות סדר.

ככל שהמצב הביטחוני השובב אותנו מדאיג, השלכותיו על החברה בישראל מטרידות אף הן. בקיץ 2014, ועד היום, הדמוקרטיה והחברה בישראל התגלו בחולשתן. הנטייה להשתיק מחלוקות וביקורת בעתות חירום הביאה לפגיעות קשות בחופש הביטוי, ולהשתקה של קולות החורגים מהקונצנזוס, במיוחד כאלה שנתפסו כ"לא פטריטיים" או כמבטאים חוסר נאמנות למדינה או חוסר הזדהות איתה. רבים התריעו כי הפגיעה בחופש הביטוי עולה לכדי סכנה לדמוקרטיה הישראלית. הרוב היהודי לא הצליח להכיל את זהותו של המיעוט הערבי בישראל ואת זיקתו הטבעית – ההיסטורית, הלאומית, החברתית והמשפטית – אל הפלסטינים תושבי עזה. כתוצאה מכך נרשמה עליית מדרגה מפחידה בגילויי הגזענות, ההסתה וההשתקה נגד המיעוט הערבי, שהתפשטו בקרב שכבות נרחבות בציבור היהודי ובאו לידי ביטוי במרחבים הציבוריים ובמרחב הווירטואלי. את האווירה הציבורית הגזענית גיבו לעתים הרשויות ונציגי השלטון הבכירים, אם במעשה ואם במחדל ובשתיקה.

תופעות אלה לא נוצרו בחלל ריק. הן תולדה של תהליכים מתמשכים שעוברים על החברה בישראל בשנים האחרונות (על חלקם עמדנו בדוחות "תמונת מצב" של השנים הקודמות). באלה אפשר למנות מגמות של התחזקות הלאומנות, ההקצנה והפחד מפני השונה; של התניית זכויות בחובות, ובראשן חובת ה"נאמנות"; של החלשות הערכים הדמוקרטיים וערכי זכויות האדם; ושל ראיית האדם לא כיישות אינדיבידואלית הזכאית לזכויות שוות, אלא בעיקר על סמך השתייכות אתנית, מגדרית או מעמדית. תהליכים אלה מסוכנים לעתידה של החברה בישראל.

מלבד האירועים הביטחוניים והשלכותיהם, המשיכו בשנת 2014 מגמות ותהליכים פוגעניים, ובהם: מדיניות הכליאה וההתעמרות בפליטים ובמבקשי מקלט; תהליכי תכנון מפלים והריסות בתים בנגב; אפליה, הזנחה והתנהלות בעייתית של המשטרה בשכונות ירושלים המזרחית; דחיקת רגליהם של התושבים הפלסטינים משטח C; פגיעה בחופש הביטוי של פלסטינים בגדה המערבית; הפרטה הולכת וגוברת בתחום החינוך; ועוד.

עם זאת, נדמה שאפשר היה לראות בתקופה האחרונה ניצנים של שינוי, במיוחד בתחום הזכויות החברתיות. אמנם סדרי העדיפויות התקציביים של מדינת ישראל לא השתנו, אבל במדיניות החברתית-כלכלית היו כמה רמזים או התחלות של חשיבה חדשה, ובהם הקמתן של ועדות גרמן ואלאלוף, ההתייחסות לדיור בר השגה בחקיקה והכוונה לאסור על ניתוקי מים לחיבים. שינויים חיוביים אלה לא נוצרו יש מאין, אלא הם תוצאה של פעילות נמרצת של ארגונים, קבוצות ויחידים

לאורך שנים. בזכות מאבקים ארוכי טווח של פעילות ופעילים נרשמו השנה גם הישגים יפים בתחום זכויות הקהילה הטרנסג'נדרית ובתחום הזכות להתאגדות של עובדים.

כדי לקדם שינוי, צריך להבין בראש ובראשונה שהוא לא יבוא מהיום למחר. שינוי מתרחש באמצעות עבודת תשתית מול כל שדרות החברה – החל מהדרג הפוליטי, דרך הברוקרטיה הממשלתית, בתי המשפט, התקשורת, מובילי דעת הקהל ומערכת החינוך – במטרה לחזק תפישות ולעודד מדיניות של שוויון, זכויות אדם ודמוקרטיה. למרות הסחף, יש בישראל גם יסודות בלתי מבוטלים שמחויבים לערכים דמוקרטיים ולזכויות אדם. את העמדות הללו צריך לחזק. ולמרות הקושי, אפשר לשאוב עידוד ותקווה מהמאבקים של קבוצות וקהילות העומדות על זכויותיהן ומגיעות בסופו של דבר גם להישגים. אנחנו מתחייבים להמשיך במאבק ארוך הטווח שלנו בזירות השונות על הערכים המנחים אותנו ולא לוותר על הדמוקרטיה, על זכויות האדם ועל החברה בישראל.

שרון אברהם-ויס, עו"ד

מנכ"לית האגודה לזכויות האזרח